Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 5. 2013, sp. zn. 21 Cdo 1154/2012, ECLI:CZ:NS:2013:21.CDO.1154.2012.1

Číslo: 69/2013

Právní věta:

Žalobou podanou podle ustanovení § 42a obč. zák. nelze úspěšně odporovat dohodě o zúžení společného jmění manželů, jejíž právní bezúčinnost nastala podle ustanovení § 143a odst. 4 obč. zák. Věřitel pohledávky vůči jednomu z manželů, která vznikla před uzavřením smlouvy o zúžení společného jmění manželů, má právo ji vymoci na základě titulu pro výkon rozhodnutí (exekučního titulu) také z majetku, který na základě smlouvy o zúžení společného jmění připadl manželu dlužníka, i když bezúčinnost smlouvy podle ustanovení § 143a odst. 4 obč. zák. nebyla (vůči manželu dlužníka) určena pravomocným rozhodnutím soudu.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 09.05.2013

Spisová značka: 21 Cdo 1154/2012

Číslo rozhodnutí: 69

Číslo sešitu: 7

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Odporovatelnost

Předpisy: § 143a odst. 4 obč. zák.
§ 42a obč. zák.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Žalobce se domáhal, aby bylo určeno, že smlouva „o zúžení bezpodílového spoluvlastnictví manželů“ ze dne 27. 8. 2006 uzavřená mezi Ing. M. H. a žalovanou, podle níž byl povolen vklad práva rozhodnutím Katastrálního úřadu pro hlavní město Prahu, Katastrální pracoviště P., pro žalovanou, je vůči žalobci neúčinná. Žalobu zdůvodnil zejména tím, že žalobce má vůči manželu žalované Ing. M. H. pohledávku ze směnky vystavené dne 22. 8. 2000 a splatné dne 21. 6. 2006, která je vykonatelná, neboť směnečným platebním rozkazem Městského soudu v Praze ze dne 13. 10. 2006 bylo dlužníku Ing. M. H. uloženo, aby společně a nerozdílně s obchodní společností FT, spol. s r. o. a J. H. zaplatil žalobci 11 000 000 SKK spolu s úrokem z prodlení, „směnkovou odměnu“ a náklady řízení. Smlouvou „o zúžení bezpodílového spoluvlastnictví manželů“ ze dne 27. 8. 2006, jejíž právní účinky nastaly dne 29. 1. 2007, dlužník Ing. M. H. a žalovaná zúžili rozsah svého „bezpodílového spoluvlastnictví manželů“ tak, že výlučnou vlastnicí nemovitostí v P. se stala žalovaná. Protože dlužník Ing. M. H. uzavřel tuto smlouvu v úmyslu zkrátit uspokojení pohledávky žalobce, je tato smlouva vůči žalobci

podle ustanovení § 42a obč. zák. právně neúčinná.

Žalovaná namítala, že o dluhu manžela Ing. M. H. nevěděla a že neměla v úmyslu zkrátit jeho věřitele. Poukázala současně na ustanovení § 262a o. s. ř. a § 42 ex. ř. a dovozuje, že žalobce nemá naléhavý právní zájem na určení neúčinnosti právního úkonu a že uplatněný nárok žalobce je šikanózní, neboť na předmětné nemovitosti je již vedena exekuce.

O b v o d n í s o u d pro Prahu 10 rozsudkem ze dne 5. 10. 2010 žalobě vyhověl a rozhodl, že žalovaná je povinna zaplatit žalobci na náhradě nákladů řízení 1000 Kč. Dovodil, že žalobce je věcně aktivně legitimován k podání žaloby, neboť má vůči manželu žalované Ing. M. H. vymahatelnou pohledávku přiznanou pravomocným platebním rozkazem, že žalovaná je věcně pasivně legitimována, neboť notářským zápisem ze dne 27. 8. 2006 byl „zúžen rozsah společného jmění manželů" a nemovitosti připadly žalované, a že žaloba byla podána v zákonné tříleté lhůtě dne 15. 1. 2010 (vlastnické právo na základě dohody „o zúžení společného jmění manželů" bylo ve prospěch žalované zapsáno do katastru nemovitostí dne 29. 1. 2007). Protože žalovaná je manželkou dlužníka (a tedy osobou dlužníku blízkou), vědomost o úmyslu dlužníka zkrátit věřitele se presumuje a žalovaná neprokázala, že by „splnila podmínku vynaložení náležité pečlivosti", neboť se o podnikání a finanční situaci svého manžela vůbec nestarala. Soud prvního stupně současně dovodil, že u žaloby podle ustanovení § 42a obč. zák. se nezkoumá naléhavý právní zájem a že se nejedná ani o „šikanózní žalobu", neboť dohodou „o zúžení společného jmění manželů" mělo dojít ke zkrácení uspokojení pohledávky žalobce a exekuční řízení nebylo dosud skončeno, a že se tedy žalobce bude moci na základě uvedeného rozsudku domáhat nařízení výkonu rozhodnutí i přímo proti žalované.

K odvolání žalované M ě s t s k ý s o u d v Praze – poté, co „vzal na vědomí", že žalobce „upřesnil název smlouvy, neboť nejde o smlouvu o zúžení bezpodílového spoluvlastnictví manželů, ale společného jmění manželů" – rozsudkem ze dne 18. 5. 2011 potvrdil rozsudek soudu prvního stupně „s tou úpravou, že se slova smlouva o zúžení bezpodílového spoluvlastnictví manželů nahrazují slovy smlouva o zúžení společného jmění manželů", a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Odvolací soud souhlasil s právním posouzením věci soudem prvního stupně a zdůraznil, že žaloba podle ustanovení § 42a obč. zák. je „speciálním typem žaloby, nejedná se o žalobu určovací (§ 80 písm. c/ o. s. ř.), a jsou-li splněny předpoklady uvedené v ustanovení § 42a obč. zák., musí být žalobě vyhověno", a že na základě vyhovujícího rozsudku se bude moci žalobce „domáhat nařízení exekuce i přímo proti žalované, což dosud nemohl". Odvolací soud rovněž dovodil, že žalovaná neprokázala a netvrdila, že by vynaložila náležitou pečlivost k poznání úmyslu dlužníka zkrátit odporovaným právním úkonem věřitele (žalovaná ani netvrdila, že by v době uzavření smlouvy o zúžení společného jmění manželů vyvinula nějakou činnost, která by mohla vést ke zjištění dluhů manžela); současně přihlédl k tomu, že dne 28. 8. 2006 měla být u notáře sepsána dohoda o uznání závazku se svolením k vykonatelnosti, kam se manžel žalované Ing. M. H. „pro pracovní neschopnost" nedostavil, avšak dohodu o zúžení společného jmění manželů sepsal u jiné notářky den předem, a že tedy manžel žalované Ing. M. H. „o dluhu věděl" a nelze uvěřit žalované, že by dohoda o zúžení společného jmění manželů byla uzavřena z jiného důvodu, než ve snaze uchránit majetek před věřiteli manžela žalované.

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podala žalovaná dovolání. Namítla, že soudy nesprávně vyložily ustanovení § 42a obč. zák. v souvislosti s ustanoveními § 262a o. s. ř. a § 42 ex. ř., neboť, je-li přímo zákonem stanoveno, že k takové dohodě se nepřihlíží, pak není možné úspěšně žalovat na neúčinnost takového právního úkonu; pro účely výkonu rozhodnutí a exekuce totiž „dohoda neexistuje" a nemůže být tedy ani odporovatelná. Takové odpůrčí žalobě nelze vyhovět, když „rozsudek jako podklad pro exekuci vedenou přímo proti žalované je nepoužitelný" a s ohledem na ustanovení § 262a o. s. ř. a § 42 ex. ř. se „exekuce vede přímo proti dlužníkovi". Přípustnost dovolání žalovaná dovozuje z ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., za otázku zásadního významu považuje to, zda je možno „se domáhat určení relativní neplatnosti právního úkonu i v případě, že relativní

neplatnost nastává ze zákona“, a navrhla, aby dovolací soud napadený rozsudek zrušil a aby věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) projednal dovolání podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů účinných do 31. 12. 2012, neboť napadený rozsudek byl vydán v době do 31. 12. 2012 (srov. Čl. II bod 7 zákona č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony). Po zjištění, že dovolání žalované proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno oprávněnou osobou (účastníkem řízení) ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř., se nejprve zabýval otázkou přípustnosti dovolání.

Dovoláním lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští (§ 236 odst. 1 o. s. ř.).

Podmínky přípustnosti dovolání proti rozsudku odvolacího soudu jsou obsaženy v ustanovení § 237 o. s. ř.

Dovolání je přípustné proti rozsudku odvolacího soudu, jímž bylo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé (§ 237 odst. 1 písm. a/ o. s. ř.) nebo jímž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl ve věci samé jinak než v dřívějším rozsudku (usnesení) proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil (§ 237 odst. 1 písm. b/ o. s. ř.), anebo jímž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže dovolání není přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř. a dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam (§ 237 odst. 1 písm. c/ o. s. ř.).

Žalovaná dovoláním napadá rozsudek odvolacího soudu, kterým byl potvrzen rozsudek soudu prvního stupně ve věci samé. Podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř. dovolání není přípustné, a to již proto, že ve věci samé nebylo soudem prvního stupně vydáno rozhodnutí, které by bylo odvolacím soudem zrušeno. Dovolání žalované proti rozsudku odvolacího soudu tedy může být přípustné jen při splnění předpokladů uvedených v ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.

Rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam ve smyslu ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. zejména tehdy, řeší-li právní otázku, která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo která je soudy rozhodována rozdílně, nebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak; k okolnostem uplatněným dovolacími důvody podle § 241a odst. 2 písm. a) a § 241a odst. 3 o. s. ř. se nepřihlíží (§ 237 odst. 3 o. s. ř.).

Dovolací soud je při přezkoumání rozhodnutí odvolacího soudu zásadně vázán uplatněnými dovolacími důvody (srov. § 242 odst. 3 o. s. ř.); vyplývá z toho mimo jiné, že při zkoumání, zda napadené rozhodnutí odvolacího soudu má ve smyslu ustanovení § 237 odst. 3 o. s. ř. ve věci samé po právní stránce zásadní význam, může posuzovat jen takové právní otázky, které dovolatel v dovolání označil.

Přípustnost dovolání podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. není založena již tím, že dovolatel tvrdí, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu má ve věci samé po právní stránce zásadní význam. Přípustnost dovolání nastává tehdy, jestliže dovolací soud za použití hledisek, příkladmo uvedených v ustanovení § 237 odst. 3 o. s. ř., dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu ve věci

samé po právní stránce zásadní význam skutečně má.

V posuzovaném případě bylo pro rozhodnutí ve věci významné (z hlediska uplatněných dovolacích důvodů) vyřešení právní otázky, zda lze ve smyslu ustanovení § 42a obč. zák. určit právní neúčinnost smlouvy o zúžení společného jmění manželů, která byla uzavřena (stala se účinnou) až poté, co vznikla žalujícímu věřiteli vůči jednomu z manželů pohledávka, a jejíž obsah proto nemohl být žalujícímu věřiteli v době vzniku jeho pohledávky znám (§ 143a odst. 4 obč. zák.). Vzhledem k tomu, že uvedená právní otázka nebyla dosud v rozhodování dovolacího soudu vyřešena a že její posouzení bylo pro rozhodnutí v projednávané věci významné (určující), představuje napadený rozsudek odvolacího soudu rozhodnutí, které má po právní stránce zásadní význam. Dovolací soud proto dospěl k závěru, že dovolání žalované proti rozsudku odvolacího soudu je podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. přípustné.

Po přezkoumání rozsudku odvolacího soudu ve smyslu ustanovení § 242 o. s. ř., které provedl bez jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), Nejvyšší soud dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné.

Věřitel se může domáhat, aby soud určil, že dlužníkovy právní úkony, pokud zkracují uspokojení jeho vymahatelné pohledávky, jsou vůči němu právně neúčinné; toto právo má věřitel i tehdy, je-li nárok proti dlužníkovi z jeho odporovatelného úkonu již vymahatelný anebo byl-li již uspokojen (§ 42a odst. 1 obč. zák.).

Odporovat je možné právním úkonům, které dlužník učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám a právním úkonům, kterými byli věřitelé dlužníka zkráceni a k nimž došlo v posledních třech letech mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými (§ 116, 117 obč. zák.), nebo které dlužník učinil v uvedeném čase ve prospěch těchto osob, s výjimkou případu, kdy druhá strana tehdy dlužníkův úmysl zkrátit věřitele i při náležité pečlivosti nemohla poznat (§ 42a odst. 2 obč. zák.).

Právo odporovat právním úkonům lze uplatnit vůči osobě, v jejíž prospěch byl právní úkon učiněn, nebo které vznikl z odporovatelného úkonu dlužníka prospěch (§ 42a odst. 3 obč. zák.).

Právní úkon, kterému věřitel s úspěchem odporoval, je vůči němu neúčinný potud, že věřitel může požadovat uspokojení své pohledávky z toho, co odporovatelným právním úkonem ušlo z dlužníkova majetku; není-li to dobře možné, má právo na náhradu vůči tomu, kdo měl z tohoto úkonu prospěch (§ 42a odst. 4 obč. zák.).

Smyslem žaloby podle ustanovení § 42a obč. zák. (odpůrčí žaloby) je – uvažováno z pohledu žalujícího věřitele – dosáhnout rozhodnutí soudu, kterým by bylo určeno, že je vůči němu neúčinný dlužníkem učiněný právní úkon. Rozhodnutí soudu, kterým bylo odpůrčí žalobě vyhověno, pak představuje podklad k tomu, že se věřitel může na základě titulu způsobilého k výkonu rozhodnutí (exekučního titulu), vydaného proti dlužníku, domáhat nařízení výkonu rozhodnutí (exekuce) postižením toho, co odporovaným (právně neúčinným) právním úkonem ušlo z dlužníkova majetku, a to nikoliv proti dlužníku, ale vůči osobě, v jejíž prospěch byl právní úkon učiněn. V případě, že uspokojení věřitele z tohoto majetku není dobře možné (například proto, že osobě, v jejíž prospěch dlužník učinil odporovaný právní úkon, již takto nabyté majetkové hodnoty nepatří), může se věřitel – místo určení neúčinnosti právního úkonu – domáhat, aby mu ten, komu z odporovatelného právního úkonu dlužníka vznikl prospěch, vydal takto získané plnění (srov. například právní názor vyjádřený v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 1999 sp. zn. 2 Cdon 1703/96, uveřejněný pod č. 26 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 2000).

Manželé mohou smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu rozšířit nebo zúžit stanovený rozsah

společného jmění manželů; takto mohou manželé změnit rozsah majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnosti, ale i majetku a závazků, které již tvoří jejich společné jmění; předmětem této smlouvy mohou být i jednotlivé majetkové hodnoty a závazky; jestliže je předmětem smlouvy nemovitost, která již náleží do společného jmění manželů nebo do výlučného majetku jednoho z nich, nabývá smlouva účinnosti vkladem do katastru nemovitostí (§ 143a odst. 1 obč. zák.).

Manželé se mohou vůči jiné osobě na smlouvu uvedenou v ustanovení § 143a odst. 1 obč. zák. odvolat jen tehdy, jestliže je jí obsah této smlouvy znám (srov. § 143a odst. 4 obč. zák.).

Ustanovení § 143a odst. 4 obč. zák. sleduje – obdobně jako ustanovení § 150 odst. 2 obč. zák. – ochranu věřitele, který má vůči jednomu z manželů vymahatelnou pohledávku, jejíž uspokojení by mohlo být zkráceno (mimo jiné) smlouvou, kterou by byl zúžen dosavadní rozsah společného jmění manželů (smlouvou o zúžení společného jmění manželů). Mohou-li se manželé (každý z nich) na smlouvu o zúžení společného jmění manželů odvolat vůči věřiteli (nebo jiné třetí osobě), jen – jak vyplývá z ustanovení § 143a odst. 4 obč. zák. – jestliže je věřiteli (nebo jiné třetí osobě) znám obsah smlouvy o zúžení společného jmění manželů, znamená to zejména, že smlouva o zúžení společného jmění manželů je právně účinná vůči věřiteli jen tehdy, byla-li manželi uzavřena (stala-li se mezi manželi účinnou) dříve, než vznikla věřiteli pohledávka (vůči jednomu z manželů), a jestliže již v té době byl věřiteli také znám obsah smlouvy o zúžení společného jmění manželů, jakož i to, že nemůže být vůči věřiteli právně účinná smlouva o zúžení společného jmění manželů, která byla manželi uzavřena (stala se mezi manželi účinnou) teprve poté, co věřiteli již vznikla jeho pohledávka (vůči jednomu z manželů).

Je zřejmé, že nemožnost manželů (každého z nich) odvolat se vůči věřiteli podle ustanovení § 143a odst. 4 obč. zák. na smlouvu o zúžení společného jmění manželů, která byla manželi uzavřena (stala se mezi manželi účinnou) až poté, co věřiteli již vznikla jeho pohledávka (vůči jednomu z manželů), nezpůsobuje neplatnost smlouvy, ale jen její tzv. relativní bezúčinnost; znamená to, že smlouva o zúžení společného jmění je nadále platným právním úkonem a vyvolává (jí sledované) právní následky, že však ve vztahu manželů vůči věřiteli se na smlouvu hledí tak, jako kdyby nenastaly její účinky, tedy – jinak řečeno – tak, jako kdyby nedošlo ke zúžení dosavadního rozsahu společného jmění manželů.

Zatímco neúčinnost právního úkonu podle ustanovení § 42a obč. zák. je třeba uplatnit odpůrčí žalobou a dochází k ní teprve (až) na základě pravomocného rozhodnutí soudu, stav relativní bezúčinnosti smlouvy podle ustanovení § 143a odst. 4 obč. zák. nastává přímo ze zákona (ex lege). Vyplývá z toho (mimo jiné) to, že věřitel vymahatelné pohledávky, která mu vznikla vůči jednomu z manželů dříve, než manželi byla uzavřena (stala se mezi manželi účinnou) dohoda o zúžení jejich společného jmění, má právo ji vymoci na základě titulu pro výkon rozhodnutí (exekučního titulu) cestou výkonu rozhodnutí (exekuce) také z majetku, který (původně) patřil do společného jmění manželů a který na základě smlouvy o zúžení společného jmění připadl manželu dlužníka, aniž by bezúčinnost smlouvy podle ustanovení § 143a odst. 4 obč. zák. musela být (vůči manželu dlužníka) určena pravomocným soudním rozhodnutím. Určení právní bezúčinnosti smlouvy o zúžení společného jmění, která nastala podle ustanovení § 143a odst. 4 obč. zák., je tedy možné jen tehdy, je-li na takovém určení naléhavý právní zájem (§ 80 písm. c/ o. s. ř.).

S tím, že právní bezúčinnost smlouvy o zúžení společného jmění manželů podle ustanovení § 143a odst. 4 obč. zák. nastává přímo ze zákona, uvažuje – jak správně upozorňuje dovolatelka – rovněž právní úprava výkonu rozhodnutí (exekuce). Za majetek patřící do společného jmění povinného a jeho manžela se pro účely nařízení výkonu rozhodnutí (pro účely exekuce) proto považuje také majetek, který netvoří součást společného jmění manželů jen proto, že byl smlouvou zúžen zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů (srov. § 262a odst. 1, větu druhou, o. s. ř. a § 42 odst. 1, větu druhou, ex. ř.), při výkonu rozhodnutí (exekuci) se nepřihlíží ke smlouvě, kterou byl zúžen

zákonem stanovený rozsah společného jmění o majetek, který patřil do společného jmění v době vzniku vymáhané pohledávky (srov. § 262a odst. 2, větu první, o. s. ř. a § 42 odst. 2, větu první, ex. ř.), a smlouva o zúžení společného jmění manželů vytváří právo k majetku, které nepřipouští výkon rozhodnutí (exekuci), jen tehdy, byl-li oprávněnému znám obsah smlouvy o zúžení společného jmění manželů v době vzniku vymáhané pohledávky (srov. § 267 odst. 2 písm. a/ o. s. ř. a § 52 odst. 1 ex. ř.).

Z uvedených důvodů Nejvyšší soud dospěl k závěru, že žalobou podanou podle ustanovení § 42a obč. zák. nelze úspěšně odporovat dohodě o zúžení společného jmění manželů, jejíž právní bezúčinnost nastala podle ustanovení § 143a odst. 4 obč. zák., a že věřitel pohledávky vůči jednomu z manželů, která vznikla před uzavřením smlouvy o zúžení společného jmění manželů, má právo ji vymoci na základě titulu pro výkon rozhodnutí (exekučního titulu) také z majetku, který na základě smlouvy o zúžení společného jmění připadl manželu dlužníka, i když bezúčinnost smlouvy podle ustanovení § 143a odst. 4 obč. zák. nebyla (vůči manželu dlužníka) určena pravomocným rozhodnutím soudu.

Protože není správný závěr odvolacího soudu, podle kterého lze určit právní neúčinnost smlouvy o zúžení společného jmění manželů postupem podle ustanovení § 42a obč. zák., je nepochybné, že napadený rozsudek odvolacího soudu spočívá na chybném právním posouzení věci. Nejvyšší soud proto napadený rozsudek podle ustanovení § 243b odst. 2, části věty za středníkem, o. s. ř. zrušil. Vzhledem k tomu, že důvody, pro které byl zrušen rozsudek odvolacího soudu, platí i na rozsudek soudu prvního stupně, zrušil Nejvyšší soud rovněž toto rozhodnutí a věc vrátil soudu prvního stupně (Obvodnímu soudu pro Prahu 10) k dalšímu řízení (§ 243b odst. 3, věta druhá, o. s. ř.).